

بررسی پراکنش فضایی جرم در مناطق هشت‌گانه‌ی شهر شیراز

مسعود تقوایی (استاد جغرافیا و برنامه ریزی شهری دانشگاه اصفهان، نویسنده‌ی مسؤل)

m.taghvaei@geo.ui.ac.ir

اصغر ضرابی (استاد جغرافیا و برنامه ریزی شهری دانشگاه اصفهان)

حبیب احمدی (دانشیار جامعه شناسی دانشگاه شیراز)

حسن بیک محمدی (دانشیار جغرافیا و برنامه ریزی شهری دانشگاه اصفهان)

بهنام مغانی رحیمی (دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه ریزی شهری دانشگاه اصفهان)

چکیده

با گسترش کالبدی و جمعیتی شهرها، میزان جرم و بزه نیز به میزان قابل توجهی افزایش یافته است. این افزایش در کشور ایران، به ویژه در کلان شهرها، چشمگیر بوده است. افزایش بزه و جرم در کلان‌شهر شیراز نه تنها سیستم قضایی را با چالشی بزرگ روبرو نموده، بلکه از نظر فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی و حتی سیاسی تنش‌زا و مخاطره‌آمیز بوده و هزینه‌های مادی و معنوی گسترده‌ای بر دوش جامعه نهاده است. از آن‌جا که شهر شیراز به عنوان متروپل جنوب، از این حیث در رده بالایی قرار دارد، در این پژوهش، ضمن بررسی پراکنش فضایی جرم و بزه و شناسایی مکان‌های بحران‌خیز در بین مناطق و نواحی شیراز به ارزشیابی شرایط محیطی شهر در میزان جرم و بزه پرداخته شده است. روش تحقیق در پژوهش حاضر از نوع کاربردی است که برای جمع‌آوری داده‌ها از روش‌های اسنادی، پیمایشی، تحلیلی و علی استفاده شده است. جامعه‌ی آماری تحقیق شامل تمام زندانیان زندان‌های پنج‌گانه‌ی شهر شیراز است و تعداد نمونه‌ی مورد بررسی چهارصد و پنج تن بوده است. نتایج تحقیق نشان می‌دهد که تراکم جمعیت در بروز جرم نقشی اساسی دارد. همچنین، بین ارتکاب جرم و ویژگی‌های محل جرم مانند شلوغی در برخی از جرایم مانند جرایم علیه اشخاص، تاریکی و خلوتی ارتباط معناداری وجود دارد.

کلیدواژه‌ها: جرم، پراکنش فضایی، بخش مرکزی، شهر شیراز.

۱. درآمد

از آنجا که بیشتر جوامع با میزان غیر قابل تحمل جرم و بزه روبرو هستند، این مسأله به یکی از نگرانی‌های بشر امروزی تبدیل شده است (Ackerman, 2004, 423). در این میان شهرهای پر ازدحام کنونی همچنان که بر دامنه‌ی آسایش انسان افزوده اند، محدودیت‌ها و فشارهای گوناگونی نیز به بار آورده اند. وجود کج‌روی‌ها و بزه‌کاری‌ها و بیماری‌های روانی از مظاهر زندگی شهری است (شیعه، ۱۳۷۷: ۲۲). شناسایی عوامل بروز جرم و سعی در از بین بردن یا کاهش اثرات آن، مهمترین راهکار پیشگیری و کاهش ناهنجاری شناخته شده است. اندیشمندان دریافته‌اند مکان، انسان و زمان، سه عنصر اصلی شکل‌گیری ناهنجاری‌های اجتماعی‌اند. تفاوت در ساختار مکانی و خصوصیات رفتاری، در کنار عامل زمان، موجب می‌شود تا توزیع فضایی جرایم در سطح شهر یکسان نباشد و در برخی مناطق به دلیل ویژگی‌های حاکم بر آن و خصوصیات اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی ساکنان، ارتکاب جرم بیشتر باشد. نتایج تحقیقات نشان می‌دهد که بیشتر، بزهکاران در انتخاب مکان و زمان جرم غالباً منطقی عمل می‌کنند و به دنبال کم‌خطرترین و مناسب‌ترین فرصت‌ها و شرایط برای بزه‌کاری هستند. بدین ترتیب در محدوده‌ی شهرها کانون‌هایی شکل می‌گیرد که دارای فرصت‌ها و اهداف مجرمانه‌ی بیشتر و به دنبال آن جرایم بیشتری است (کلاتری، ۱۳۸۶: ۷۶).

با هجوم مهاجران، گسترش بی‌رویه‌ی شهرها و دگرگونی‌های گسترده ناشی از آن، میزان ارتکاب جرم و جنایت نیز به طور قابل ملاحظه‌ای افزایش یافته است. در این میان، کلان‌شهر شیراز، جمعیت ناهمگن قابل توجه از خرده فرهنگ‌های قومی و ساکنان غیر بومی (روستایی، شهری و عشایری)، اقشار و طبقات مختلف اجتماعی، اقتصادی، شغلی و اداری را در خود جای داده است. همچنین سابقه‌ی تاریخی، مرکزیت منطقه‌ای، وسعت جغرافیایی، میزان بالای مهاجرپذیری و همسایگی با استان‌های جنوبی، این شهر را به محلی مناسب برای ارتکاب انواع جرایم تبدیل کرده است. در مقام مقایسه، آمار زندانیان و میزان بزه‌کاری در کشور ما نسبت به تعداد زیادی از کشورها رقم بیشتری را نشان می‌دهد (رتبه‌ی دهم ایران از نظر تعداد زندانیان در بین کشورهای جهان بیانگر این موضوع است). در این میان، شهر شیراز نیز به دلایلی چند مانند: تنوع فرهنگی به دلیل جذب مهاجر از اقصی نقاط کشور، نزدیکی به استان‌های جنوبی، عوامل کالبدی، اقتصادی و اجتماعی با جرم و جنایت فراوانی روبرو است. از طرف دیگر تعداد زندانیان شیراز از

۲۰۸ در هر صد هزار تن در سال ۱۳۸۵ به ۲۳۷ تن در سال ۱۳۸۷ افزایش یافته است (آمار و اطلاعات مربوط به سازمان زندان‌ها). به عبارتی به فاصله کمتر از دو سال تعداد زندانیان شیراز در حدود پانزده درصد افزایش یافته است. با توجه به آمار رسمی و غیر رسمی، میزان ارتکاب جرایم در شهر شیراز رو به افزایش است که این مسأله علاوه بر تحمیل هزینه‌های مادی فراوان، موجب حس ناامنی، ترس و بدبینی شهروندان نیز شده است (مغانی، ۱۳۸۹: ۵). به این ترتیب، دستیابی به راهکارهایی برای کنترل و مقابله با این ناهنجاری، ضروری است. بدون شک، شناخت عوامل مکانی موثر در وقوع جرم و سعی در حذف عوامل تسهیل کننده محیطی، تأثیر زیادی در افزایش ایمنی و کاهش نرخ جرم در سطح شهر شیراز می‌تواند داشته باشد. از سوی دیگر مدیران شهری نیز می‌توانند، عوامل کالبدی و زمینه‌های فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی موثر بر وقوع جرایم را تحلیل و برای از بین بردن یا کاهش آثار این شرایط برنامه‌ریزی کنند.

۱-۱. مسأله‌ی پژوهش

افزایش تصاعدی و بی سابقه‌ی جرم و بزهکاری در کلان‌شهرهای ایران و از جمله شیراز، دستگاه قضایی و انتظامی کشور را با چالشی بزرگ روبرو ساخته و جهت کشف، تعقیب، دستگیری و نگهداری مجرمان رسیدگی‌های قضایی و مجازات آنها، هزینه‌های کلانی بر جامعه تحمیل می‌شود. مهم‌تر از این مسأله این که باعث ایجاد حس بدبینی، ناامنی، هراس اجتماعی، ترس از جرم، دلهره و آشفتگی شهروندان شده و نشاط و پویایی جامعه را خدشه دار می‌سازد.

دیدگاه غالب روان‌شناسی اجتماعی در مورد انسان، محیط و رفتار اجتماعی، این است که محیط زمینه‌ی کنش انسانی و مراحل گوناگون اندیشیدن را شکل می‌دهد. روی هم رفته میان افراد و محیطی که در آن زندگی می‌کنند، هماهنگی کافی دیده می‌شود (احمدی، ۱۳۸۲: ۴۵). از آن‌جا که محیط، انسان و زمان عناصر مهم جرم هستند، از این رو با درک صحیح قواعد و منطق مجرمین در انتخاب مکان، زمان و نوع رفتار مجرمان، می‌توان نسبت به جلوگیری از وقوع جرم اقدام نمود (کلاتری، ۱۳۸۰: ۳). از آن‌جا که مسائل مربوط به جرم و بزه را عمدتاً در حیطه‌ی کار علوم اجتماعی می‌دانند، جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری

توانسته است جایگاه خود را چندان مشخص سازد (رحیمی، ۱۳۸۵: ۵). بنابراین، لزوم توجه به مسائل طبیعی، اقتصادی، نوع و شکل سکونت‌گاهها ضروری است (مافی، ۱۳۸۰: ۱۳۳).

۲-۱. اهداف پژوهش

در این تحقیق سعی شده است علاوه بر بررسی پراکنش فضایی جرم در مناطق مختلف شهر شیراز، ارتکاب بزهکاری را با شرایط مکانی آن مورد بررسی و آزمون قرار دهد. از این رو تحقیق حاضر اهداف زیر را مورد توجه قرار می‌دهد:

- کشف و شناسایی مکان‌های جرم خیز شیراز، یعنی محدوده‌هایی از شهر که بیشترین بزهکاری‌ها در آن اتفاق می‌افتد؛

- ارزشیابی شرایط و کیفیت مکان‌های جرم خیز در رفتار و فعالیت‌های مجرمانه و غیر قانونی.

زمان تحقیق زمستان ۱۳۸۷ و مکان آن زندان‌های پنج‌گانه‌ی شیراز یعنی زندان مرکزی، زندان نظام و کانون، مجتمع حرفه‌آموزی و کار درمانی، بازداشتگاه موقت و بازداشتگاه مرکزی بوده است.

۳-۱. فرضیات تحقیق

فرضیه‌های اصلی تحقیق عبارت‌اند از:

- بین تراکم جمعیت در مناطق مختلف و تعداد جرایم ارتباط معنی‌دار وجود دارد؛

- به نظر می‌رسد میان ویژگی‌های محیط نواحی شهری مانند محیط‌های خلوت، تاریک شلوغ با تعداد جرم ارتباط معناداری وجود دارد.

۴-۱. روش تحقیق

روش تحقیق از نوع کاربردی است که برای جمع‌آوری داده‌ها از روش‌های اسنادی، پیمایشی، تحلیلی و علی استفاده شده است. جامعه‌ی آماری تحقیق شامل همه زندانیان زندان‌های پنج‌گانه‌ی شهر شیراز است. تعداد نمونه‌ی مورد بررسی چهارصد و پنج تن بوده است و برای برآورد حجم نمونه: از رابطه‌ی کوکران استفاده شده است:

رابطه‌ی (۱)

$$\left(n = \frac{Nt^2 S^2}{Nd^2 + t^2 S^2} \right)$$

کل جمعیت آماری = N

حدود اطمینان t = ۱/۹۶

فاصله‌ی اطمینان برای دقت احتمالی d = ۰/۰۵

همچنین علاوه بر تهیه‌ی پرسشنامه و تکمیل آن در زندان‌های پنج‌گانه‌ی شیراز، پرونده‌های جنایی شهر شیراز طی یک دوره‌ی پنج‌ساله (۸۶-۱۳۸۲) مورد بررسی قرار گرفت. به دلیل تعداد زیاد مجرمان و نبود امکان ملاقات با همه‌ی آنها، همچنین محدودیت‌های مالی و زمانی و قابل اجرا نمودن پژوهش از روش نمونه‌گیری طبقه‌ای تصادفی استفاده شد. به نظر پیتر هاگت در بررسی‌های جغرافیایی، از سه روش تحلیل فضایی، اکولوژیکی و یا ناحیه‌ای می‌توان استفاده کرد که در این تحقیق، علاوه بر تحلیل فضایی (نحوه پراکنش جرم و تفاوت‌های موجود بین آن در بین مناطق هشت‌گانه‌ی شهر شیراز) از تحلیل اکولوژیک (رابطه‌ی جرم و مجرم با محیط شهری شیراز) نیز استفاده شده است. همچنین از دو شیوه‌ی متداول در بررسی‌های فضایی جرم یعنی «تحلیل هم‌بستگی» و «فرصت‌های جرم» استفاده شده است.

۵-۱. سابقه و مبانی نظری

نقاط جرم خیز از اوایل قرن نوزدهم مورد توجه قرار گرفتند، در این زمان به خاطر انقلاب صنعتی مرحله‌ی جدیدی از شهرگرایی ظاهر شد که باعث شد مطالعه و بررسی نقاط جرم خیز به طور روز افزونی افزایش یابد (Cozen, 2005: 7). ولی توجه اساسی به مطالعه‌ی مکان جرم خیز از پایان قرن بیستم بوده است (Cook, 2000: 215).

جامعه‌شناسان مکتب شیکاگو چون پارک و برگس در آغاز قرن بیستم، در بیان انحرافات اجتماعی بر متغیرهایی نظیر زبان، قومیت، مهاجرت، حوزه‌های سکونتگاهی و تراکم جمعیت تمرکز کردند (احمدی، ۱۳۸۷: ۵۵).

از دهه‌ی ۱۹۹۰ توجه روز افزونی به تحقیقات مربوط به جرم و مکان در محافل علمی جهان صورت گرفته است، که به نظر می‌رسد مواردی مانند افزایش بزهکاری، استفاده از ابزارهای جدید در تحلیل فضایی جرم مانند GIS و تئوری‌های مکانی جرم در این زمینه دخیل بوده باشد (کلاتری، ۱۳۸۰: ۴۹).

آنچه روشن است برخی مکان‌ها به دلیل ویژگی‌های کالبدی و محیطی و همچنین خصوصیات اجتماعی-فرهنگی، اقتصادی ساکنان آن، امکان و فرصت بیشتری برای وقوع جرم دارند. بر عکس برخی مکان‌ها مانع و باز دارنده فرصت‌های مجرمانه هستند و همین موضوع سبب شده است تا در دو دهه‌ی گذشته سیاست‌مداران و محققان به مکان و زمان جرم جهت کنترل و جلوگیری از بروز جرم توجه ویژه‌ای نشان دهند. (Meagan, 2004:12). بنابراین، شناسایی شرایط مکانی به وجود آورنده این فرصت‌ها و رایجی رهنمودهایی برای تغییر این شرایط و تبدیل آن به فضاهای مقاوم در برابر بزهکاری‌های اجتماعی از مهمترین اهداف پژوهش‌های جغرافیایی و فضایی جرم و جنایت در شهرها محسوب می‌شود. در ضمن با توجه به گسترده بودن تعداد جرایم ارتكابی و با احتساب سنخیت با موضوع، مجموع جرایم ارتكابی به شش گروه زیر تقسیم شد (جدول ۱).

جدول ۱. تقسیم بندی جرایم و مصادیق آن

جرایم	مصادیق
علیه اموال و مالکیت (جرایم یقه سفیدان)	چک بلا محل، کلاهبرداری، خیانت در امانت، اختلاس، فروش مال غیر، تصرف عدوانی
علیه مصالح و آسایش عمومی	رشوه، جعل، اخاذی، اختلال در نظم عمومی
جرایم علیه اشخاص	قتل، ضرب، جرح، آدم ربایی، توهین
علیه خانواده و عفت عمومی	زنا، لواط، فیلم مبتذل، عدم پرداخت نفقه، ورود به عنف
جرایم مربوط به مواد مخدر	حمل، نگهداری و قاچاق مواد مخدر
جرایم مربوط به سرقت	سرقت از مغازه، منزل، اتومبیل، لوازم اتومبیل، دام و کیف زنی

مأخذ: مطالعات نگارنده با مشاوره دکتر سالاری از استادان حقوق دانشگاه شیراز

۲. یافته‌ها

۲-۱. روش اکولوژیک با استفاده از تحلیل هم‌بستگی

در تحلیل اکولوژیکی مناسبات و روابط مشترک بین انسان و محیط و تبیین وابستگی‌های آنها، مورد تأکید قرار می‌گیرد (رحیمی، ۱۳۸۵: ۵). در تحقیق حاضر که نوعی تحلیل اکولوژیک به حساب می‌آید

وابستگی و روابط مشترک انسان (مجرم یا فرد کجرو) و محیط شهر شیراز مورد بررسی قرار گرفت که در آن از شیوه تحلیل هم‌بستگی برخی مشخصه های اجتماعی و اقتصادی و کالبدی با استفاده از داده های جمع آوری شده از طریق پرسش نامه و مصاحبه انجام می گیرد.

۲-۱-۱. نوع و میزان جرایم

تعداد هر یک از شش گروه اصلی جرم، نشان می دهد که سرقت بیشترین میزان را در بین دیگر جرایم داراست. به عبارتی از کل مجرمین ۲۱/۸ درصد از آنها کسانی هستند که اقدام به سرقت از منزل، خودرو، مغازه و سرقت دام نموده اند. در مرتبه ی دوم جرایم علیه اشخاص مانند قتل، ضرب، جرح، درگیری و آدم ربایی قرار گرفته به گونه ای که ۲۱/۵ درصد از مجرمان را این افراد تشکیل می دهند. ۲۰/۵ درصد جامعه ی مورد مطالعه مجرمینی هستند که جرم آنها علیه مالکیت و اموال مردم (جرایم یقه سفیدان) بوده است. مانند چک بلامحل، کلاهبرداری، اختلاس، خیانت در امانت و تصرف عدوانی بوده است. جرایم مربوط به مواد مخدر ۱۶/۶ درصد از میزان جرایم را به خود اختصاص داده است. یعنی کسانی که اقدام به خرید و فروش، نگهداری و حمل مواد مخدر نموده اند. ۱۰/۶ درصد از جرایم نیز علیه مصالح و آسایش عمومی بوده است. به عبارتی این افراد کسانی بوده اند که اقداماتی غیر قانونی مانند رشوه، جعل و اخاذی نموده اند. در نهایت ۸/۹ درصد از جرایم مربوط به خانواده و عفت عمومی از قبیل لواط، زنا، ترک نفقه، خرید و فروش فیلم مبتذل نموده اند (جدول ۲).

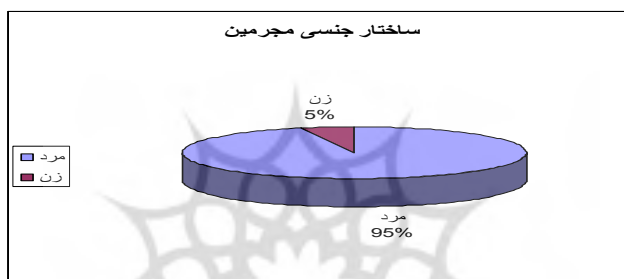
جدول ۲. تعداد و درصد گروههای شش گانه ی جرایم

جرایم	تعداد	درصد
علیه اموال و مالکیت	۸۳	۲۰/۵
علیه مصالح و آسایش عمومی	۴۳	۱۰/۶
جرایم علیه اشخاص	۸۷	۲۱/۵
علیه خانواده و عفت عمومی	۳۶	۸/۹
جرایم مربوط به مواد مخدر	۶۷	۱۶/۶
جرایم مربوط به سرقت	۸۱	۲۱/۸
جمع	۴۰۵	۱۰۰

۲-۱-۲. ساختار جنسی مجرمان

بررسی نمونه‌های مورد مطالعه نشان می‌دهد که بخش زیادی از جرایم، یعنی ۹۵ درصد از آن، متعلق به مردان و تنها پنج درصد از مجرمان جامعه مورد پژوهش را زنان تشکیل می‌دهند که گرایش قابل توجهی به ارتکاب جرم در سنین جوانی وجود دارد، به نظر می‌رسد مواردی از قبیل بی‌کاری در این مسأله مؤثر است (نمودار ۱).

نمودار ۱. ساختار جنسی مجرمین

۲-۱-۳. بعد خانوار

تحقیقات گذشته ارتباط مستقیم و نزدیک بعد خانوار و نقش آن در ایجاد ناهنجاری‌های اجتماعی را تأیید نموده است. پژوهش حاضر نشان داد که متوسط بعد خانوار پاسخ‌گویان ۵/۴ تن و در مقایسه با اندازه‌ی متوسط خانوار در شهر شیراز در سال ۱۳۸۵، که رقمی معادل ۳/۹ تن بوده است ۱/۵ واحد بیشتر است. این رقم قابل توجه، نشان دهنده‌ی آن است که در مقایسه با متوسط بعد خانوارهای شیرازی مجرمین مورد بررسی از وضعیت فوق‌العاده نامناسبتری از لحاظ تعداد و تراکم جمعیت برخوردار بوده‌اند.

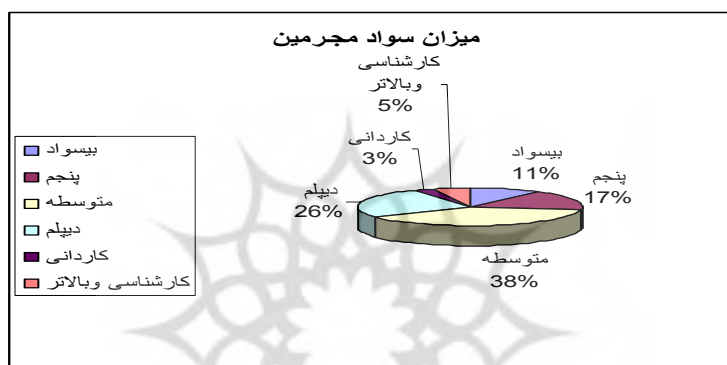
۲-۱-۴. سواد

حدود ۱۰/۶ درصد از مجرمان بی‌سواد، هفده درصد نیز دارای مدرک پنجم ابتدایی بوده‌اند، بیشترین فراوانی از آن کسانی بوده است که دارای مدرک سوم راهنمایی و متوسطه بوده‌اند. به عبارتی ۳۸/۳ درصد پاسخگویان دارای مدرک سیکل بوده‌اند. بیست و شش درصد از پاسخ‌گویان دارای مدرک دیپلم، ۲/۷ درصد کاردانی و فقط ۵/۴ درصد دارای مدرک کارشناسی و بالاتر بوده‌اند.

میزان سواد گروههای شش گانه متغیر است. کمترین میزان سواد مربوط به جرایم سرقت و مواد مخدر است و بالاترین میزان نیز به جرایم علیه مالکیت و اموال یعنی چک برگشتی، کلاهبرداری، خیانت در امانت، اختلاس، تصرف عدوانی و فروش مال غیر اختصاص یافته و پس از آن جرایم علیه مصالح و آسایش عمومی است که همراه با جرایم علیه خانواده و عفت عمومی بالاترین سطح سواد را به خود اختصاص داده اند (نمودار ۲ و جدول ۳).

نمودار ۲. میزان سواد مجرمین

جدول ۳. میزان سواد در گروههای شش گانه جرم

جمع تعداد درصد	کارشناسی و بالاتر تعداد درصد		کارشناسی تعداد درصد		دیپلم تعداد درصد		سیکل تعداد درصد		پنجم تعداد درصد		بی سواد تعداد درصد		سواد نوع اتهام	
	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد		
۱۰۰	۸۳	۶	۵	۶	۵	۴۲	۳۵	۳۷/۷	۳۳	۱۰/۸	۹	۷/۲	۶	علیه مالکیت
۱۰۰	۴۳	۱۱/۶	۵	۱۱/۶	۵	۳۴/۸	۱۵	۳۰/۲	۱۳	۱۱/۶	۵	-	-	علیه آسایش عمومی
۱۰۰	۸۷	۶	۵	۱/۱	۱	۳۳	۲۰	۳۴	۳۰	۳۳	۲۰	۱۲/۶	۱۱	علیه اشخاص
۱۰۰	۳۷	۱۳/۵	۵	-	-	۳۵	۱۳	۴۶	۱۷	۵/۴	۲	-	-	علیه عفت عمومی
۱۰۰	۶۷	۳	۲	-	-	۱۸	۱۲	۳۳	۲۲	۲۵/۳	۱۷	۲۱	۱۴	مواد
۱۰۰	۸۸	-	-	-	-	۱۱	۱۰	۵۱	۵۰	۱۸/۲	۱۶	۱۴	۱۲	سرقت
۱۰۰	۴۰۵	۵/۴	۲۲	۲/۷	۱۱	۲۶	۱۰۵	۳۸/۳	۱۵۵	۱۷	۶۹	۱۰/۶	۴۳	جمع

۲-۱-۵. شغل

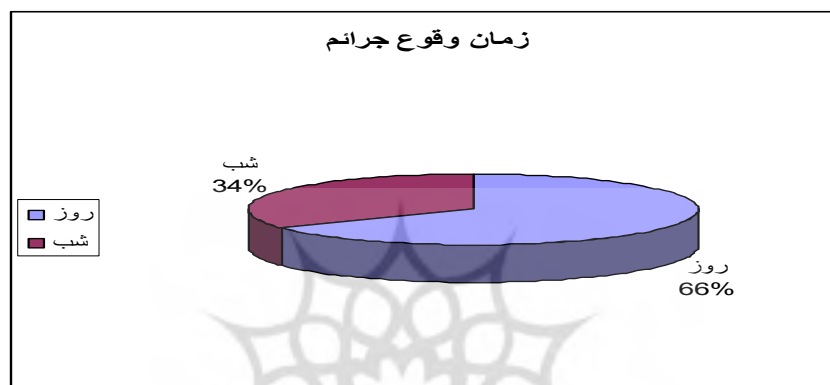
از میان مجرمین، حدود ۳۸ درصد قبل از آن‌که به ندامتگاه برده شوند بی‌کار بوده و هیچ‌گونه شغلی نداشته‌اند، ۲/۲ درصد دارای شغل دولتی از قبیل کارمند بانک، کارشناس فنی دادگستری و بقیه سازمان‌های اداری بوده‌اند که اتهام آنها مواردی از قبیل اختلاس، رشوه و غیره بوده است. ۱/۲ درصد از مجرمین بازنشسته بوده‌اند، به عبارتی این مطلب نشان دهنده‌ی پایین بودن میزان جرم در گروههای سنی بالاست. بیشتر پاسخ دهندگان یعنی بیش از پنجاه و هشت درصد مجرمین کسانی بوده‌اند که قبل از دستگیری دارای شغل آزاد از قبیل رانندگی، صافکاری، مکانیکی، فروشنده، کارگر ساده، آهنگر، تراشکار، دامدار و غیره بوده‌اند. ترکیب اشتغال مجرمان بیانگر واقعیت‌های دیگری نیز هست. بیش از بیست درصد از کسانی که به خاطر اعمال منافی عفت با جنس مخالف دستگیر شده‌اند راننده، بوتیک‌دار، خدمات رایانه‌ای و موبایل بوده‌اند، همچنین تعداد قابل توجهی از قاچاق‌چیان مواد مخدر (حدود ۲۵ درصد) را رانندگان سبک و سنگین تشکیل می‌داده‌اند که بیشتر این افراد به جابه‌جایی و یا حمل بار به شهرهای کرمان، زاهدان، نی‌ریز، لار، فسا، بندرعباس، سیرجان و غیره تردد داشته و همراه با فعالیت مجاز به فعالیت غیرقانونی نیز می‌پرداختند. حدود نیمی از کسانی که به دلیل کلاهبرداری صدور چک و دیگر جرایم مالی دستگیر شده‌اند، بازاری بوده و در خرید و فروش کالا چه به صورت عمده و چه به صورت خرد مشغول بوده‌اند.

۲-۱-۶. زمان وقوع جرایم

در مجموع، حدود شصت و شش درصد از مجرمین زمان ارتکاب جرم خود را در ساعات روز اعلام داشته‌اند و ۳۴ درصد بقیه وقوع خود را شب ذکر نموده‌اند. زمان وقوع جرم و بزهکاری در گروه‌های شش‌گانه‌ی جرم متغیر است به گونه‌ای که حدود نود و چهار درصد از جرایم مربوط به مالکیت و اموال در طول روز اتفاق افتاده است. همچنین حدود هشتاد درصد جرایم علیه اشخاص مانند: ضرب، جرح، قتل، آدم‌ربایی در طول روز اتفاق افتاده است. همچنین حدود هفتاد درصد از جرایم مربوط به مصالح و آسایش عمومی مانند: رشوه‌جعل، اخاذی، قمار بازی در طول روز اتفاق افتاده است. بیش از ۵۸ درصد جرایم مربوط به خانواده و عفت عمومی در طول روز اتفاق افتاده است. از طرف دیگر، حدود ۶۳ درصد

از افرادی که مرتکب سرقت شده اند، زمان ارتکاب جرم خود را در طول شب ذکر نموده اند. علاوه بر این بیش از پنجاه و پنج درصد مجرمان مربوط به مواد مخدر نیز زمان جرم خود را در طول شب ذکر کرده اند (نمودار ۳).

نمودار ۳. زمان وقوع جرایم

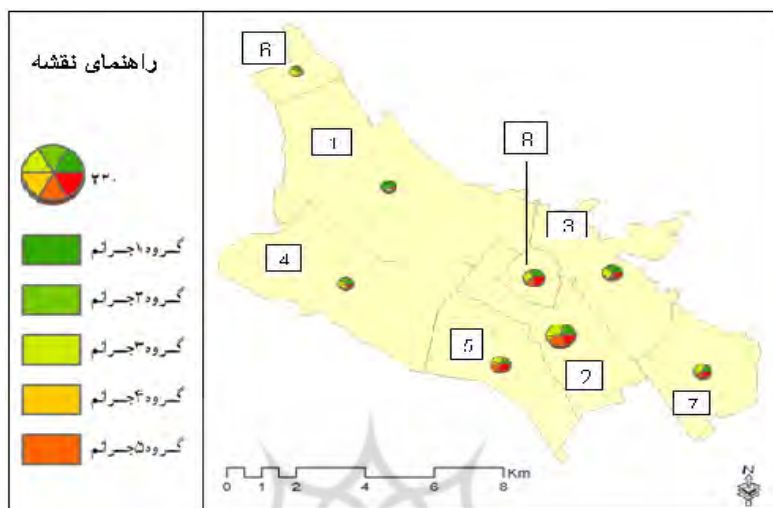
۲-۲. روش فضایی با استفاده از تحلیل فرصت های جرم

در تحلیل فضایی به کمک قوانین آمار و ریاضی، نحوه‌ی پراکنندگی مکانی پدیده‌ها، وابستگی و تفاوت‌های موجود بین پدیده‌ها (مجموعه‌ی عوامل طبیعی و انسانی) بررسی می‌شود (رحیمی، ۱۳۸۵: ۵). در این تحلیل، نحوه‌ی پراکنش فضایی جرم، چگونگی وقوع جرایم در قسمت‌های مختلف شهر و عوامل فضایی-مکانی مؤثر در پراکنندگی جرایم مورد بررسی قرار می‌گیرد.

۲-۲-۱. توزیع فضایی محل وقوع جرایم در مناطق هشتگانه

نحوه‌ی پراکنش محل ارتکاب جرایم در محدوده‌ی مناطق هشتگانه‌ی شیراز و چهل و هفت ناحیه داخلی آن بیانگر نکات مهم و اساسی است که به آن اشاره می‌شود. مناطق متراکم شهر یعنی منطقه‌ی دو با ۲۸۷ درصد جرم و منطقه‌ی هشت (بافت قدیم) با حدود پانزده درصد، رقم بالایی از جرم را به خود اختصاص داده‌اند. منطقه‌ی دو با تراکم ۱۴۸۶ و بافت قدیم با تراکم ۱۴۷/۲ بیشترین ناهنجاری‌های اجتماعی را به خود اختصاص داده‌اند. به عبارت دیگر، حدود نیمی از جرایم کل شهر شیراز در این دو منطقه رخ داده است (نقشه‌ی شماره ۱).

نقشه ۱. توزیع جرایم شش‌گانه در مناطق هشت‌گانه‌ی شهرداری شیراز

بیشترین جرم منطقه دو مربوط به نقاطی مانند شیخ علی چوپان، دهپاله و کوزه گری است که ساکنان آن را بیشتر مهاجرینی تشکیل می‌دهند که در دهه‌های چهل و پنجاه در این مکان اولین زاغه‌های شیراز را ایجاد می‌کنند که از لحاظ بافت و ساختار کالبدی مانند کیفیت محیط مسکونی، معابر دارای وضعیتی آشفته و نابسامان‌اند. علاوه بر نواحی بالا، بافت قدیمی شهر (منطقه‌ی هشت) نیز از لحاظ کیفیت محیط مسکونی، معابر، فضای سبز، دارای وضعیتی نامناسب است. کوچه‌های تنگ و متراکم که تردد در آن به سختی امکان‌پذیر است، همچنین بافت فرسوده مسکونی عملاً باعث شده است که این منطقه‌ی شهری جذابیت زندگی را از دست بدهد. به عبارتی، می‌توان گفت ساکنان اصلی این منطقه بیشتر این محدوده را ترک و در محل دیگری سکنی گزیده‌اند و این موضوع سکونت مهاجران فقیر، به ویژه افغانه، را فراهم ساخته است.

پس از این دو منطقه، منطقه‌ی سه قرار دارد که با تراکم $105/4$ ، حدود سیزده درصد از میزان جرایم ارتكابی را به خود اختصاص داده است. قرار داشتن بخشی از بازار شیراز در این منطقه و محله‌ی قدیم سعدی در این رقم قابل توجه، دارای نقشی مهم است. از طرفی محله‌ی سعدی که از لحاظ بافت و ساختار کالبدی، کیفیت محیط مسکونی و شبکه‌ی معابر دارای وضعیتی نامناسب است. دارای جرایم

بی‌شماری به ویژه جرایم مربوط به «علیه اشخاص» است. از طرف دیگر، حجم قابل توجه تبادلات تجاری در خیابان تیموری و خیابان های مجاور، این منطقه را به یکی از نقاط جرم خیز، در مسائل مالی تبدیل کرده است.

پس از این منطقه، بیشترین جرم ارتكابی مربوط به منطقه‌ی پنج است جایی که با تراکم $97/3$ حدود $11/6$ درصد از جرایم ارتكابی را به خود اختصاص داده است. در این منطقه نقاطی مانند عادل آباد، پانصد دستگاه ارتش و کوشک میدان قرار دارد که از لحاظ کالبدی، اقتصادی، اجتماعی دارای وضعیتی نامطلوب‌اند شکل گیری این نواحی نیز در دهه های چهل و پنجاه صورت گرفته است، یعنی زمانی که حاشیه نشینان به دور از نظارت مدیران شهری و بدون هیچ گونه مزاحمتی با ارزانترین مصالح زاغه های خود را ایجاد می نمایند.

پس از این منطقه، منطقه هفت قرار دارد که با تراکم $83/6$ حدود ده درصد از جرایم ارتكابی را به خود اختصاص داده است. در این منطقه نقاطی مانند شریف آباد پودنک، سهل آباد و بریجستون دارای بیشترین جرایم هستند. بیشتر ساکنان این نقاط نیز مهاجرینی هستند که در سه و چهار دهه اخیر در این مکان سکنی گزیده اند.

پس از این منطقه، منطقه‌ی چهار قرار دارد که با جمعیتی بالغ بر 266032 تن تنها ده درصد از میزان جرایم را به خود اختصاص داده است که می توان گفت که همراه با مناطق یک و شش از کمترین میزان جرایم برخوردار است. منطقه‌ی یک با تراکم 461 و جمعیتی بالغ بر 187628 تن تنها $8/2$ درصد از جرایم را به خود اختصاص داده است. وجود محلات مرفه شهری مانند فرهنگ شهر، معالی آباد، قصرالدشت، ارم، بولوار چمران، خیابان ساحلی غربی از میزان جرایم آن کاسته است. افزون بر این، وجود باغات قصرالدشت در این منطقه نه تنها یک محیط دل انگیزی ایجاد نموده، بلکه با کاهش تراکم جمعیت و فعالیت موجبات کاهش ناهنجاری های اجتماعی را نیز فراهم آورده است.

پس از این منطقه، منطقه‌ی شش قرار دارد که با تراکم $59,2$ در شمال جغرافیایی شهر شیراز قرار گرفته و فقط پنج درصد جرم شیراز را به خود اختصاص داده است. این منطقه نیز همانند منطقه‌ی یک مکان زندگی ساکنان مرفه شهری است که به دور از هیاهو و فشرده‌گی جمعیت با محیطی دل انگیز و آب

وهوای مناسب به حیات شهری خود ادامه می‌دهند. بنابراین، می‌توان دریافت که به موازات افزایش تعداد جمعیت و به ویژه تراکم جمعیت و فعالیت‌ها میزان ناهنجاری افزایش می‌یابد. به طور کلی در تحلیل ویژگی‌های مناطق هشت‌گانه‌ی شیراز در میزان جرم، از نظریات زیر می‌توان استفاده نمود:

- نظریه‌ی ارتباط جرم با تراکم جمعیت و فعالیت: در تحلیل ویژگی‌های محیطی-کالبدی مناطق دو و هشت؛

- نظریه‌ی ارتباط جرم با منزلت‌های اجتماعی: این نظریه نیز قابل استفاده جهت تحلیل مناطق دو، هشت، سه، پنج و هفت است. در این نظریه میزان جرم با برخی از شاخص‌های اجتماعی، اقتصادی از جمله بی‌سوادی، اجاره‌نشینی، تراکم بالای جمعیت، مهاجرین، غیراستاندارد بودن محل زندگی بررسی می‌شود (شکوئی، ۱۳۶۹:۱۰۲). که در برخی نقاط این مناطق چون شیخ علی چوپان، ده پیاله، کوزه‌گری، سعدی، سردزک، عادل آباد، پانصد دستگاه، پودنک، سهل آباد، شریف آباد و غیره ویژگی‌های بالا به روشنی قابل درک است؛

- نظریه‌ی محیط فقر: در این دیدگاه شاخص‌هایی چون کیفیت و نوع مسکن، میزان بیکاری و فقر برای تعیین محیط‌های فقیرنشین شهر استفاده می‌شود؛

- نظریه‌ی نواحی آسیب‌پذیر: این نظریه نیز در برخی نقاط حاشیه‌ای و جرم خیز شیراز مانند عادل آباد، شیخ علی چوپان، شریف آباد می‌تواند مورد استفاده قرار گیرد.

از این رو، با در نظر گرفتن نقاط جرم خیز شهر مهمترین هسته‌ها و کانون‌های جرم خیز را می‌توان به شرح زیر ارزشیابی نمود:

- محدوده‌های مسکونی

تفاوت در حوزه‌های اجتماعی بازتاب عینی اختلاف در وضع اقتصادی-اجتماعی طبقات اجتماعی، وضع خانوادگی و وضع نژادی گروه‌های انسانی در شهرهاست (فرید، ۱۳۷۳: ۱۵۱). میزان و درصد قابل توجهی از بزهکاری‌ها (۵۸٪)، درون منزل مجرمین و یا پیرامون آن رخ داده که به طور کلی در سطح شهر شیراز پراکنده است. مهمترین کانون‌های جرم خیز که در محدوده‌های مسکونی واقع است در رتبه‌ی

نخست عبارت‌اند از: شیخ علی چوپان، ده پیاله، کوزه گری، سردزک و سعدی و در مرتبه‌ی بعدی نقاطی مانند شریف آباد، مهدی آباد (کس بس) عادل آباد، پانصد دستگاه ارتش، پودنک، بریجستون، کوشک میدان، سهل آباد، میان رود و شهرک والفجر، مکان‌هایی هستند که به عنوان محدوده‌های مسکونی جرم خیز شناسایی شدند. نوع جرایم واقع شده در این محل‌ها را سرقت، مواد مخدر، جرایم علیه اشخاص و اعمال منافی عفت تشکیل می‌دهند. قابل ذکر است که در محل سکونت مجرمین تعداد جرایم مالی مانند چک برگشتی و کلاهبرداری بسیار کم است

- میدان‌های شهر

میدان‌های قدیمی و مرکزی شهر و خیابان‌های مجاور آن مکان‌های مناسبی برای کجروی‌های اجتماعی است. از مشخصات مشترک این میداين و خیابان‌های محل تلاقی آنها به شلوغی، رفت و آمد، تعداد قابل توجه دست‌فروشان و افراد بیکار و ولگرد، محل پیاده و سوار شدن مسافری درون شهری و برون شهری، نبود تجانس عابری، اعم از زن و مرد، پیر و جوان، بومی و غیر بومی و تماس بیشتر شهروندان در این محدوده‌ها اشاره نمود که ساختار فضایی پیچیده و ناهمگونی را بر این بخش حاکم نموده و موجب شده تا امکان کنترل رسمی و غیررسمی کاهش و فعالیت‌های غیر قانونی افراد به حد بیشینه برسد. در مجموع میدان‌های واقع در بخش مرکزی شهرداری تعداد بیشتر جرایم نسبت به دیگر نواحی هستند که مهمترین آنها عبارت‌اند از: دروازه کازرون، دروازه اصفهان، شاهزاده قاسم و آستانه، که به خاطر تراکم بیش از حد جمعیت و فعالیت جرایمی از قبیل سرقت، جرایم علیه اشخاص، جرایم مربوط به منافی عفت و خانواده در این مکان‌ها بیشتر از سایر جرایم رخ داده است. به عبارتی حدود چهارده درصد جرایم، در این مناطق به وقوع پیوسته است.

- معابر و تقاطع‌ها

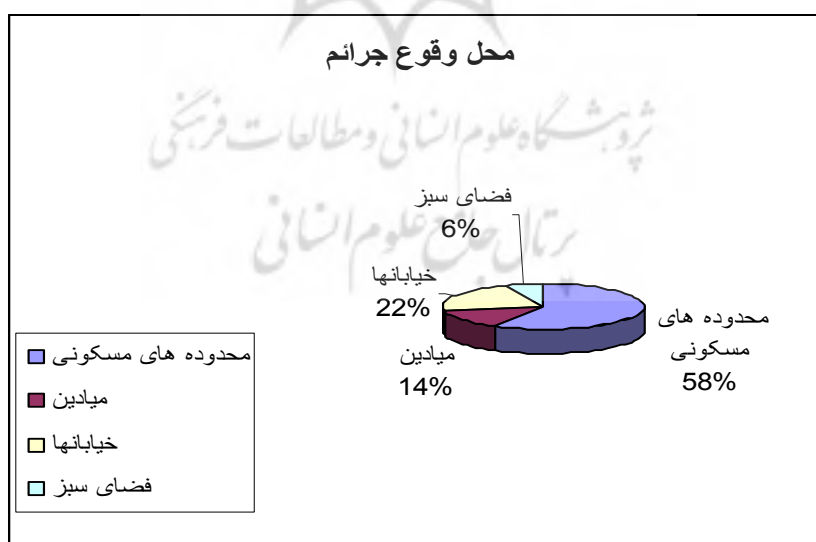
تعداد قابل توجهی از بزه‌کاری‌ها در خیابان‌های اصلی شهر شیراز رخ داده است (۲۲٪). تراکم فعالیت‌ها و تردد حجم وسیعی از شهروندان و وجود فرصت‌های مناسب کجروی در این محدوده‌ها باعث شده تا افراد کجرو، این مکان‌ها را برای عمل غیر قانونی خود برگزین‌اند. نوع و میزان جرایم در خیابان‌های

شهر یکسان نیست. به عنوان نمونه در خیابان زند، خیابان حضرتی، چهار راه زند، لطفعلی خان زند بیشترین جرایم مربوط به جرایم علیه اشخاص، سرقت و منافی عفت است در صورتی که خیابان تیموری که بازار عمده فروشان شیراز است، همچنین بازار وکیل و خیابان‌های منشعب از خیابان زند دارای بیشترین جرایم مالی هستند.

- پارک‌ها و فضاهای سبز

پارک‌ها و فضاهای سبز با این هدف طراحی و ساخته می‌شوند که محلی مناسب برای آسایش شهروندان باشند، تا آنها به دور از تراکم و فشردگی جمعیت در یک فضای مناسب به تمدد اعصاب و روان پردازند. ولی علی‌رغم اهداف مترتب بر ساخت و طراحی پارک‌ها، مشاهده می‌شود که این قبیل مکان‌ها مبدل به مکانی امن برای فعالیت بزهکاران اجتماعی درآمده و تا حد زیادی کارایی خود را از دست داده‌اند. در شهر شیراز نیز در پارک‌هایی مانند پارک ولی عصر، پارک آزادی، پارک فخرآباد و ... جرایمی از قبیل فروش مواد مخدر، اعمال منافی عفت و اخاذی به وقوع پیوسته است. به عبارت دیگر حدود شش درصد از جرایم در این نقاط اتفاق افتاده است (نمودار ۴).

نمودار ۴. محل وقوع جرایم

- افزایش میزان جرم در بخش مرکزی شیراز

بخش مرکزی به عنوان مرکز تجاری شهر (CBD) دارای بیشینه‌ای تراکم فضایی است، زیرا مرکز اصلی شبکه‌ی ارتباطی و همچنین بخش اصلی تجارت شهر نیز محسوب می‌شود (شکویی، ۱۳۸۴: ۱۴۷). از این رو بیشتر نیاز جمعیت شهری را در سطوح مختلف تأمین و تعداد افرادی که به این بخش وارد می‌شوند از دیگر بخش‌های شهری به مراتب بیشتر است (شکویی، ۱۳۷۷: ۸۷).

تمرکز شدید فعالیت و جمعیت به همراه ساختار فضایی آشفته و نابسامان موجب شده است تا نسبت رفتارهای ناهنجار در این بخش زیاد باشد. افزون بر این، وجود حرم مطهر احمد بن موسی (شاهچراغ) و امامزادگان دیگر در این محدوده‌ی شهری، باعث شده زایران زیادی از اقصی نقاط کشور به این شهر وارد شوند. این حرکت گسترده، که در طول سال انجام می‌شود، باعث شده تا اطراف حرم به یکی از متراکم‌ترین نقاط فعالیت و جمعیت شهر تبدیل شود و این مسأله فرصت مناسبی برای قانون شکنان فراهم می‌آورد تا از فرصت ایجاد شده در جهت فعالیت‌های غیر قانونی خود استفاده نمایند. جرایمی مانند سرقت، کیف قاپی و جرایمی علیه اشخاص مانند ضرب و جرح در این منطقه زیاد مشاهده می‌شود. می‌توان گفت، بیشتر مطالعات الگوهای جرم شهری، تمرکز زیاد جرم در نواحی مرکزی شهر را ثبات نموده‌اند (Dietrich, 2008: 185). از کل جرایم مورد مطالعه، که در محدوده‌ی مناطق هشت‌گانه‌ی شیراز رخ داده حدود بیست درصد آن در بخش مرکزی بوده است. این درصد با توجه به مساحت کم این محدوده نسبت به مساحت کل شیراز، قابل توجه است.

محدوده‌ی بافت قدیم و مرکزی شهر از شمال به دروازه اصفهان، از یک سوبه خیابان‌های تختی و تیموری و از سوی دیگر به خیابان فردوسی، از جنوب به دروازه کازرون، شاهزاده قاسم، دروازه شاهدایی الله، از شرق به دروازه سعدی، دروازه قصابخانه، فلکه خاتون در خیابان کشتارگاه و از غرب به خیابان توحید، قآنی شمالی، چهار راه مشیر و خیابان سعدی محدود می‌شود.

برای تعیین میزان جرم در محدوده‌ی مرکزی، تراکم جرم بر واحد سطح تعیین گردید. تراکم جرم در این محدوده حدود ۶۷۵ جرم در هر هکتار است. این در حالی است که این رقم برای کل محدوده شیراز حدود سه فقره جرم در هر هکتار است. بیشترین حجم ناهنجاری در این بخش در محدوده‌ی منطقه‌های ۸ و ۳ دیده می‌شود. نقاط جرم خیز این محدوده عبارت‌اند از: خیابان زند، چهار راه زند، سردزک،

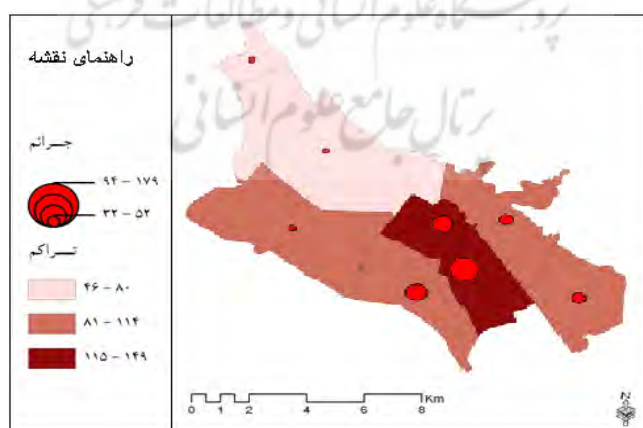
شاهزاده قاسم، بلوار سیبویه، دروازه شهادایی الله، خیابان لطفعلی خان زند و خیابان تیموری. در ادامه فرضیه های اصلی پژوهش بررسی شده و چگونگی تأیید یا رد آنها ارائه خواهد شد:

- فرض اول: بین تراکم جمعیت در مناطق مختلف و تعداد جرایم این محدوده ها ارتباط مستقیم وجود دارد؛ بررسی تعداد جرم در مناطق مختلف نشان می دهد که بیشترین جرم در منطقه‌ی دو و کمترین جرم در منطقه‌ی شش رخ داده است. همان گونه که در جدول ۴ مشاهده می شود در مناطق مختلف جمعا ۶۳۷ جرم به وقوع پیوسته که ۲۸/۱ درصد آن در منطقه ی دو و پنج درصد نیز در منطقه‌ی شش بوده است.

جدول شماره ۴. توزیع فراوانی مناطق مختلف بر حسب جرم‌های به وقوع پیوسته

منطقه	تعداد جرم	رتبه	درصد
۱	۵۲	۶	۸/۱
۲	۱۷۹	۱	۲۸/۱
۳	۷۹	۴	۱۲/۴
۴	۴۹	۷	۷/۷
۵	۸۵	۳	۱۳/۴
۶	۳۲	۸	۵
۷	۶۸	۵	۱۰/۷
۸	۹۳	۲	۱۴/۶
جمع	۶۳۷		۱۰۰

نقشه ۲. توزیع تراکم و جرایم ششگانه در مناطق شهرداری شیراز

بررسی تراکم جمعیت در نواحی هشتگانه نشان می دهد که بیشترین تراکم مربوط به منطقه دو با (۱۴۸۶) و منطقه هشت (بخش مرکزی) با (۱۴۷/۲) و کمترین تراکم نیز مربوط به منطقه ی یک است.

جدول ۵. تراکم جمعیت در مناطق هشتگانه

رتبه	تراکم	مساحت (به هکتار)	جمعیت	منطقه
۸	۴۶۱	۴۰۷۰	۱۸۷۶۲۸	۱
۱	۱۴۸۶	۱۳۰۵	۱۹۳۸۶۶	۲
۳	۱۰۵/۴	۱۶۸۵	۱۷۷۶۶۸	۳
۵	۹۳/۸	۲۸۶۸	۲۶۶۰۳۲	۴
۴	۹۷/۳	۱۶۷۶	۱۶۳۰۴۲	۵
۷	۵۹/۲	۸۷۸	۵۱۹۴۹	۶
۶	۸۳/۶	۱۵۷۸	۱۳۱۹۵۲	۷
۲	۱۴۷/۲	۳۷۵	۵۵۱۹۴	۸

برای بررسی رابطه ی بین تراکم و میزان جرم از ضریب همبستگی اسپیرمن استفاده شده است. ضریب همبستگی اسپیرمن به دست آمده از رابطه ی بین دو متغیر ۸۶/ است، که بسیار قوی و مثبت است. این ضریب در سطح ۹۹ درصد معنی داری است بنابراین، با افزایش تراکم، میزان جرم نیز افزایش می یابد.

- فرض دوم: به نظر می رسد بین ویژگی های محیطی نواحی شهری مانند محیط های خلوت، تاریک یا شلوغ با تعداد جرم رابطه ی معنی داری وجود دارد.

- تأثیر تاریکی در ارتکاب جرایم ششگانه

تاریکی یکی از شاخص هایی است که می تواند به شدت از کنترل اجتماعی بکاهد. این موضوع باعث می شود تا احتمال وقوع برخی از جرایم بیشتر شود. نتایج بررسی تأثیر روشنایی یا تاریکی در هر یک از گروه های ششگانه ی جرم در جدول شماره ۶ گنجانده شده است.

جدول ۶. چگونگی ارتباط بین تاریکی و روشنایی محل وقوع گروههای شش‌گانه‌ی جرم

محل وقوع نوع جرم		تاریکی تعداد درصد		روشنایی تعداد درصد		جمع تعداد درصد
علیه مالکیت		۶	۵	۷۸	۹۴	۸۳ / ۱۰۰
علیه آسایش عمومی		۳۰/۲	۱۳	۳۰	۶۹/۸	۴۳ / ۱۰۰
علیه اشخاص		۲۰/۷	۱۸	۶۹	۷۹/۳	۸۷ / ۱۰۰
علیه عفت عمومی		۴۱/۶	۱۵	۲۱	۵۸/۴	۳۶ / ۱۰۰
مواد		۵۵/۲	۳۷	۳۰	۴۴/۸	۶۷ / ۱۰۰
سرقت		۶۲/۵	۵۵	۳۳	۳۷/۵	۸۸ / ۱۰۰
جمع		۱۴۳		۲۶۱		۴۰۴

نتایج به دست آمده نشان می‌دهد که ۶۵ درصد مجرمین اعلام کرده‌اند که جرم آنها در محل روشن اتفاق افتاده است. این در حالی است که ۳۵ درصد پاسخ‌گویان، ارتکاب جرم خود را محل تاریک اعلام کرده‌اند. نتیجه حاصل از آزمون Binominal نشان می‌دهد که تفاوت موجود در سطح نود و نه درصد معنی‌داری است و نتیجه این که بیشتر جرایم در محیط‌های روشن اتفاق افتاده است. جدول ۷ نشان‌دهنده نتایج بالاست.

جدول ۷. آزمون معنی‌داری تفاوت وقوع جرم در محیط‌های روشن و تاریک

محل جرم	تعداد	درصد	درصد مورد مقایسه	سطح معنی‌داری
روشن	۲۶۲	۶۵	۵۰	/۰۰۰
تاریک	۱۴۲	۳۵	۵۰	
جمع	۴۰۴	۱۰۰	۱۰۰	

جرایمی مانند سرقت و مواد مخدر تا حدودی متفاوت‌اند، به این معنی که ۶۲/۵ درصد جرایم مربوط به سرقت و همچنین ۵۵/۲ درصد جرایم مربوط به مواد مخدر در محیط‌های تاریک یا در محلاتی که در طول شب از روشنایی مناسبی برخوردار نیستند، اتفاق افتاده است. جرایمی که تاریکی محل وقوع آنها تأثیر چندانی ندارد عبارت‌اند از: جرایم علیه مالکیت و اموال مانند چک بلا محل، کلاهبرداری، خیانت در

امانت با شش درصد و جرایم مربوط به جرایم علیه اشخاص مانند درگیری، ضرب و جرح با ۲۰/۷ درصد و دیگر جرایم مانند جرایم مربوط به علیه مصالح و آسایش عمومی، جرایم مربوط به خانواده و عفت عمومی را می توان نام برد.

- ارتباط شلوغی و خلوتی محل وقوع گروههای شش گانهی جرم

در آزمون معنی داری تفاوت وقوع جرم در محیطهای شلوغ و خلوت شصت درصد از پاسخ گویان بیان کرده اند که جرم آنها در محیط خلوت رخ داده است. و (۰/۴۰٪) نیز محل جرم خود را محیطهای شلوغ و پر ازدحام دانسته اند. بر اساس آزمون Binominal این نتیجه در سطح نود و نه درصد معنی داری بوده و قابل تعمیم به کل جامعهی آماری است.

جدول ۸. آزمون معنی داری تفاوت وقوع جرم در محیطهای شلوغ و خلوت

محل جرم	تعداد	درصد	درصد مورد مقایسه	سطح معنی داری
شلوغ	۱۶۲	۴۰	۵۰	/۰۰۰
خلوت	۲۴۲	۶۰	۵۰	
جمع	۴۰۴	۱۰۰	۱۰۰	

جدول ۹. ارتباط گروههای شش گانهی جرم با شلوغی و خلوتی محل آنها

محل وقوع نوع جرم	محل شلوغ تعداد درصد		محل خلوت تعداد درصد		جمع تعداد درصد	
	علیه مالکیت	۲۶	۳۱/۳	۵۷	۶۷/۶	۸۳
علیه آسایش عمومی	۸	۱۸/۶	۳۵	۸۱/۴	۴۳	۱۰۰
علیه اشخاص	۵۶	۶۴	۳۱	۳۶	۸۷	۱۰۰
علیه عفت عمومی	۴	۱۱	۳۲	۸۹	۳۶	۱۰۰
مواد	۳۹	۵۸	۲۸	۴۲	۶۷	۱۰۰
سرقت	۲۸	۳۲	۶۰	۶۸	۸۸	۱۰۰
جمع	۱۶۱		۲۴۳		۴۰۵	

در مقایسه با ویژگی تاریکی، خلوتی محل وقوع جرایم، از اهمیت نسبتاً بیشتری برخوردار است. جرم مربوط به خانواده و عفت عمومی بیش از آن‌که متکی به تاریکی باشد به عامل خلوتی محل نیازمند است. هشتاد و نه درصد مجرمان عفت عمومی مکان جرم خود را دارای ویژگی خلوت دانسته‌اند. جرایم مربوط به مصالح و آسایش عمومی از قبیل رشوه، جعل از دیگر جرایمی است که به محیط خلوت نیازمند است. حدود هشتاد دو درصد مجرمان مربوط به مصالح عمومی مکان جرم خود را دارای ویژگی خلوت دانسته‌اند. سرقت نیز از دیگر جرم‌هایی است که به محیط خلوت نیازمند است، حتی در بسیاری از موارد بدون محیط خلوت، سرقت امکان‌پذیر نیست. به گونه‌ای که، بیش از شصت و هشت درصد پاسخ‌گویان مکان جرم خود را دارای ویژگی خلوت دانسته‌اند. از سوی دیگر، جرایم مربوط به جرایم علیه اشخاص چون ضرب، قتل، درگیری بیشتر در محلات و یا نقاط پر ازدحام رخ داده‌اند. شاهد این گفتار وجود درگیری‌های گسترده در نقاط و محلات شلوغ شهر شیراز از جمله دروازه کازرون، دروازه اصفهان، چهار راه زند و محلاتی همچون ده پیاله، سعدی، شیخ علی چوپان، کوزه‌گری و غیره است شصت و چهار درصد پاسخ‌گویان مکان جرم خود را دارای ویژگی شلوغ دانسته‌اند. به عبارتی محلات متراکم با ساختار کالبدی نامناسب سبب ازدحام و تراکم بیش از حد کوچه‌ها و خیابان‌ها شده و این موضوع موجبات تنش و درگیری‌های متعددی را به ویژه در فصل تابستان، که همراه با تعطیلی مراکز آموزشی است، فراهم آورده است. علاوه بر این جرایم مربوط به مواد مخدر نیز به خلوت بودن محل بستگی نداشته و در بعضی مواقع مکان‌های پر ازدحام و شلوغ در ایجاد این جرایم مؤثرتر عمل می‌کنند. شصت درصد از پاسخ‌گویان مکان جرم خود را دارای ویژگی شلوغ بیان کرده‌اند.

- ارتباط میزان جرم و تراکم جمعیت در مناطق مختلف شهر شیراز

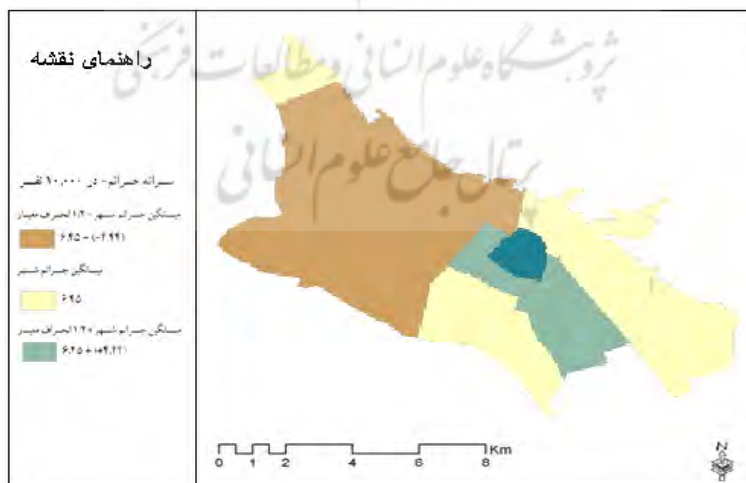
برای بررسی ارتباط میزان جرم به نسبت تعداد جمعیت، سرانه و تراکم هر منطقه نقشه‌های ۲، ۳، ۴ و ۵ تهیه گردید. این نقشه‌ها تراکم جرم در هر منطقه را به نسبت تعداد جمعیت این مناطق نشان می‌دهند در مجموع بیشترین تراکم جمعیت به ترتیب در مناطق ۲، ۸، ۳، ۵، ۴ و ۷ بوده است. از طرف دیگر بخش‌های شمالی و شمال غربی شهر دارای تراکم جمعیتی کمتری نسبت به نواحی داخلی، جنوبی و شرقی است. بیشترین تراکم جرم در محلات شیخ علی چوپان، ده پیاله، کوزه‌گری از منطقه دو و سردزک و

اطراف حرم مطهر و محله‌ی سعدی در منطقه‌ی سه بوده است، که این نواحی دارای بیشترین تراکم جمعیت نیز محسوب می‌شوند. کمترین نسبت جرم به ترتیب در بخش‌هایی از مناطق شش، یک و چهار رخ داده است تحلیل نقشه‌های تراکم جرم (به ازای جمعیت و واحد سطح) ارتباط مستقیم و مثبت تراکم جمعیت در نواحی مختلف شهر و تعداد جرم ارتكابی در هر منطقه را به خوبی نشان می‌دهد.

نقشه ۳. توزیع سرانه‌ی جرایم شش‌گانه در مناطق شهرداری شیراز

نقشه ۴. میانگین سرانه‌ی جرایم شش‌گانه در مناطق شهرداری شیراز

۴. نتیجه‌گیری

به طور کلی در تحلیل ویژگی‌های مناطق هشت‌گانه‌ی شهر شیراز در میزان و نوع جرم؛ نتایج زیر حاصل شد: در ارتباط با نوع جرم و منزلت‌های اجتماعی مناطق دو، هشت، سه، پنج و هفت قابل طرح‌اند. در این ارتباط میزان جرم با برخی از شاخص‌های اجتماعی - اقتصادی از جمله: بی سواد، اجاره نشینی، تراکم بالای جمعیت، مهاجرت، غیر استاندارد بودن محل زندگی بررسی می‌شود (شکوئی، ۱۳۶۹: ۱۰۲) که در برخی نقاط این مناطق چون شیخ علی چوپان، ده‌پاله، کوزه‌گری، سعدی، سردزک، عادل آباد، پانصد دستگاه، پودنک، سهل آباد و شریف‌آباد ویژگی‌های بالا به روشنی قابل درک است. از طرف دیگر جرایم مناطق یک و شش را عمدتاً جرایم مالی (جرایم یقه سفیدان) تشکیل می‌دهند که به وسیله‌ی افراد با نفوذ و بازاری انجام می‌گیرد.

برای بررسی ارتباط جرم با تراکم جمعیت، فعالیت و همچنین تحلیل ویژگی‌های محیطی - کالبدی؛ مناطق دو و هشت قابل طرح‌اند، به گونه‌ای که رابطه‌ی معنی داری بین تراکم بالای جمعیت، میزان سواد و نوع و میزان جرایم وجود دارد، یعنی هرچه تراکم جمعیت بالاتر باشد و از سویی سطح سواد پایین‌تر، میزان ارتکاب به جرم بیشتر است، نتایج تحقیق، نشان دهنده‌ی وجود ارتباط معنی دار بین ارتکاب جرایم و روشنایی و تاریکی محل وقوع جرم است. هر چند بیشتر جرایم به شرایط و ویژگی تاریکی، چندان متکی نیستند، ولی برخی از آنها تا حدود زیادی در محیط‌های تاریک و بدون روشنایی اتفاق می‌افتند. به عنوان نمونه حدود ۶۲/۵ درصد جرایم مربوط به سرقت در مناطق تاریک و یا مناطقی که روشنایی مناسبی نداشته‌اند، رخ داده است. البته در جرایمی مانند سرقت عامل خلوت بودن از تاریکی محل مهمتر است حدود شصت و هشت درصد سارقین، مکان سرقت خود را دارای ویژگی خلوت اعلام کرده‌اند. از طرف دیگر برخی از جرایم بیشتر در مناطق و نواحی پر جمعیت شهر رخ می‌دهند. به عنوان مثال جرایم علیه اشخاص مانند درگیری، ضرب و جرح بیشتر در مکان‌های شلوغ شهر رخ داده است، به گونه‌ای که شصت و چهار درصد پاسخ‌گویان مکان وقوع جرم خود را اماکن شلوغ شهر معرفی کرده‌اند، که این موضع بیانگر این موضوع است که نقاط پرازدحام و متراکم، برخوردهای اجتماعی و رفتاری را افزایش و بروز رفتارهای ناهنجار در مناطق و نواحی متراکم را سبب می‌شود. همچنین ازدحام جمعیت به عنوان یکی از موانع کنترل اجتماعی محسوب و موجب از هم گسیختگی روابط افراد شده و بنابراین به عنوان

عاملی مثبت و مؤثر در بروز جرم عمل می کند. تنوع کارکردها و فعالیت ها در بخش مرکزی شهر شیراز که تا حدود زیادی منطبق با بافت قدیم نیز هست، مسائل گسترده ای را بر بافت فرسوده تحمیل کرده است. علاوه بر مناطق مرکزی شهر، مناطق حاشیه نشین نیز رقم قابل توجهی از بزهکاری ها را به خود اختصاص داده اند، نقاط ناشناسی که بنا به شرایط خاص زندگی شهری، بالا بودن نرخ بیکاری، مشکلات سازگاری با محیط اجتماعی، دوگانگی یا چندگانگی فرهنگی، همراه با فقر اقتصادی انحرافات اجتماعی را افزایش می دهد. در نهایت یافته های این پژوهش، مؤید وجود رابطه ی معنی دار بین جرم با شاخص هایی چون تراکم جمعیت، زاغه نشینی، کیفیت مسکن، مهاجرت، فعالیت و نوع شغل، منزلت های اجتماعی، محیط زندگی و نواحی آسیب پذیر است.

کتابنامه

۱. احمدی، حبیب. (۱۳۸۷). *جامعه شناسی انحرافات*. تهران: انتشارات سمت.
۲. _____ . (۱۳۸۲). *روان شناسی اجتماعی*. شیراز: انتشارات دانشگاه شیراز.
۳. رحیمی، نادر. (۱۳۸۵). *بررسی توزیع فضایی جرم در شهر کرج*. پایان نامه دوره کارشناسی ارشد جغرافیا. دانشگاه اصفهان.
۴. سازمان زندانها و اقدامات تامینی و تربیتی کشور. (۱۳۸۵). *آمار و اطلاعات مربوط به زندانیان کشور*.
۵. شکویی، حسین. (۱۳۸۴). *مبانی جغرافیای شهری*. تهران: دانشگاه پیام نور.
۶. _____ . (۱۳۷۷). *دیدگاههای نو در جغرافیای شهری*. تهران: سمت.
۷. _____ . (۱۳۶۹). *جغرافیای اجتماعی شهرها (اکولوژی اجتماعی شهر)*. تهران: جهاد دانشگاهی.
۸. شیعه اسماعیل. (۱۳۷۷). *مقدمه ای بر مبانی برنامه ریزی شهری*. تهران: دانشگاه علم و صنعت.
۹. فرید، یدالله. (۱۳۷۳). *جغرافیا و شهرشناسی*. تبریز: انتشارات دانشگاه تبریز.
۱۰. کلانتری، محسن. (۱۳۸۰). *بررسی جغرافیایی جرم در شهر تهران*. پایان نامه ی دوره دکتری برنامه ریزی شهری دانشگاه تهران.

۱۱. کلاتری، محسن و توکلی، مهدی. (۱۳۸۶). *شناسایی کانون‌های جرم خیز شهری*. فصلنامه مطالعات پیشگیری از جرم. شماره دوم.
۱۲. کی‌نیا، مهدی. (۱۳۷۹). *مبانی جرم‌شناسی*. سه جلد. تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
۱۳. مافی، عزت‌الله. (۱۳۷۸). *جغرافیای تطبیقی پاتولوژی شهری (وین_مشهد)*. فصلنامه تحقیقات جغرافیایی شماره ۵۲ و ۵۳. مشهد: انتشارات آستان قدس.
۱۴. معاونت فنی و شهرسازی شهرداری شیراز. (۱۳۸۶). *مطالعات اجتماعی_اقتصادی مناطق مختلف شهر شیراز (بازنگری طرح تفصیلی مناطق شهری)*.
۱۵. معاونت فنی و شهرسازی شهرداری شیراز. (۱۳۸۷). *مطالعات بازنگری طرح تفصیلی شهر شیراز*. سند راهنمای توسعه‌ی شهر (۴ جلد).
۱۶. مغانی رحیمی، بهنام. (۱۳۸۹). *بررسی پراکنش فضایی جرم در شهر شیراز*. پایان‌نامه دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری دانشگاه اصفهان. استادان راهنما: دکتر مسعود تقوایی و دکتر اصغر ضرابی.
17. Ackerman, William, (2004), *a Assessing Spatial Pattern of Crime in Lima, Ohio*, Cities journal, Volume21, Issue5, pages 423-437.
18. Cozen, p. (2007), *Planing, Crime and Urban Sustainability*. In Sustainable Development and planning III Volume I. Wit Transaction on Ecology and the Enviorenment Volum 102. eds Kungolas, A., Bribbia, c. and beriatos, E., 187-196.
19. Dietrich, Ober Willer, (2008), *Comparing Spatial Patterns Of Robbery* :Evidence Frome a Western and an Eastern European City, Cities journal, Volume25, Issue4, pages 185-196.
20. Luc Anselin, Jacqueline Cohen, David Cook, Wilpen Gorr, and George Tita , (2000), *Spatial Analysesof Crime*, MEASUREMENT AND ANALYSIS OF CRIME AND JUSTICE, 213-262.
21. Meagan Elizabeth Cahill, (2004), *Geographies of Urban Crime: An Intraurban Study of Crime in Nashville, TN; Portland, OR; and Tucson*, 2-197.